

МІСЬКЕ РОЗСЕЛЕННЯ СЛАБОУРБАНІЗОВАНОГО РЕГІОНУ (НА ПРИКЛАДІ ХЕРСОНСЬКОЇ ОБЛАСТІ)

Н. В. Омельченко

Регіональні особливості демографічної ситуації формуються під дією зовнішніх та внутрішніх для України чинників, у тому числі й природних умов, базового генофонду, правових, моральних та релігійних норм, адміністративно-регулятивних актів, екологічних умов проживання тощо.

Починаючи з 1989 р., демографічна ситуація у Херсонській області стрімко погіршувалася. Негативний природний приріст населення супроводжує Україну загалом і Херсонщину зокрема донині (у 2015 р. природне скорочення населення у регіоні становило -4,9‰). Слід відзначити, що у порівнянні з країною загалом, природне зменшення сільського населення з 1990 р. в області було значно меншим, а міського – набагато більшим (рис. 1), що разом з міграцією зумовило істотне падіння частки міського населення на перетині тисячоліття (рис. 2). Проте надалі частка містян знову зростала.

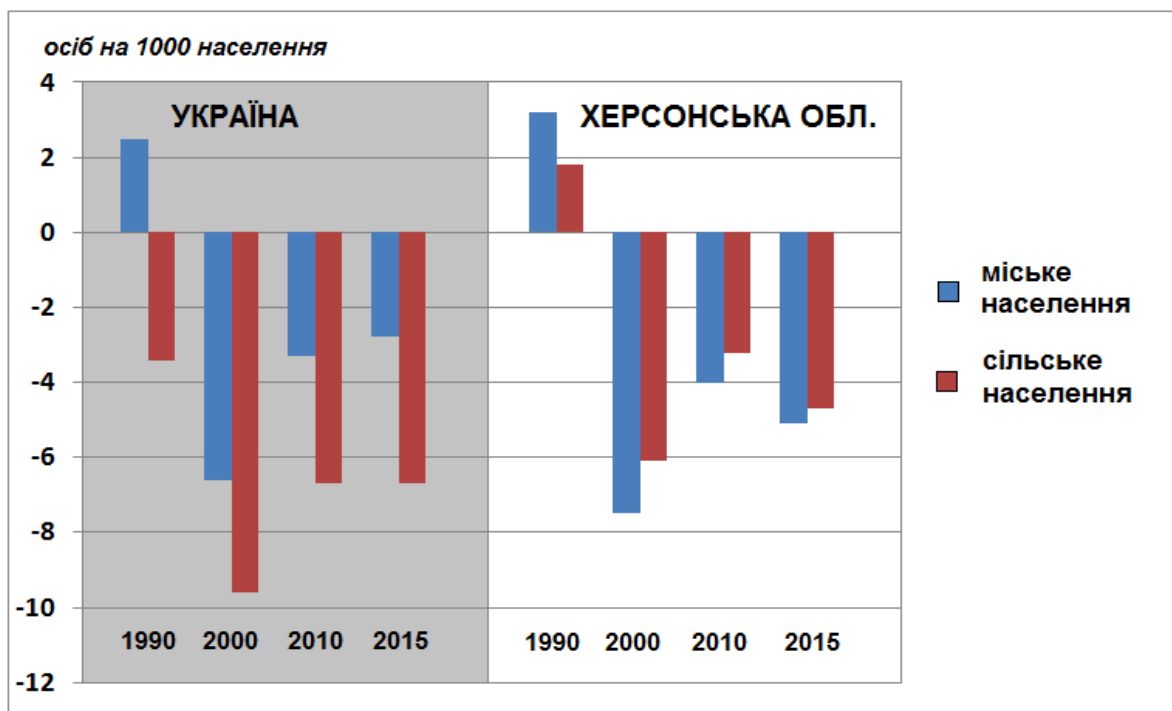

Рис. 1. Природний приріст (скорочення) міського і сільського населення у 1990-2015 рр. в Україні та Херсонській області (укладено за даними[1])

Херсонська область характеризується рідкою поселенською мережею: відстань між поселеннями складає 6,4 км при середній в Україні 4,5 км [3]. Херсонська система розселення представлена 698 поселеннями, з яких 40 – належать до міських. «Каркас» міського розселення формують 9 міст різної людності, у т.ч. 1 велике (Херсон) і 8 малих міст (Нова Каховка, Каховка, Олешки, Гола Пристань, Генічеськ, Скадовськ, Таврійськ, Берислав), які мають тісні економічні, транспортні, управлінські і соціальні зв'язки із обласним центром і менші – з містами інших регіонів України. Середніх міст в області немає. Міські поселення регіону є центрами прилеглих сільських територій (локальних систем розселення). Містами обласного значення у регіоні є Гола Пристань, Каховка, Нова Каховка і Херсон, а статус міст районного значення мають Берислав, Генічеськ, Скадовськ, Таврійськ, Олешки. Характерною рисою для регіону є те, що в його центрі Херсоні (294,94 тис. осіб на початок 2016 р.) проживає більше населення, ніж в інших восьми містах регіону разом узятих. Найменшим за чисельністю населення містом в Херсонській області є Таврійськ (10,85 тис. чол.), який останнім отримав статус міста. Окрім цього, на сьогоднішній день, до міських населених пунктів належать 31 селище міського типу, більшість з яких є районними центрами, зокрема 12 районів (або 66,7 %) очолюються селищами міського типу; в багатьох із них людність не досягає 10 тис. осіб.

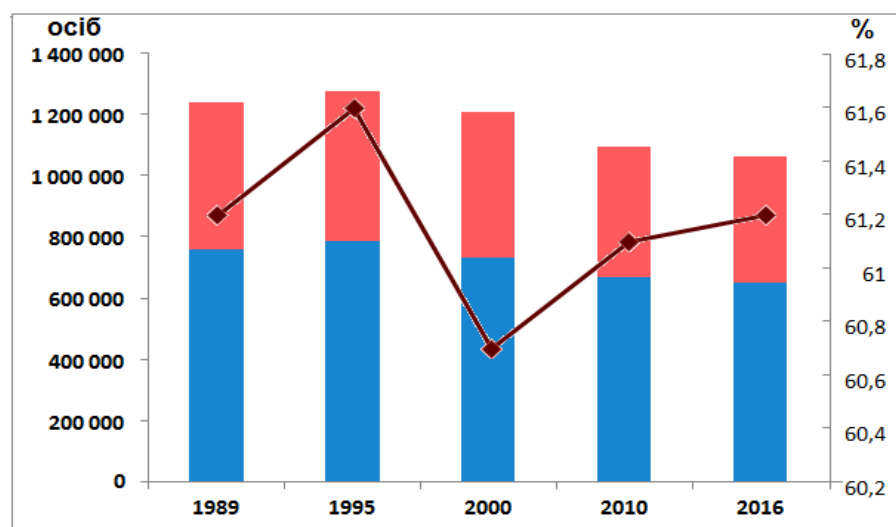

Рис. 2. Динаміка міського і сільського населення (осіб) та частки міського населення (%), 1989-2016 рр. (укладено за даними [1;4])

Найбільша кількість міських поселень припадає на Великоолександрівський, Олешківський, Генічеський райони і Новокаховську міськраду, а найщільніші зони їх розташування – вздовж Дніпра і узбережжя Чорного та Азовського морів, а також на перетинах основних транспортних магістралей. Херсон, разом зі своїми містами-супутниками Олешками, і Голою Пристанню, утворюють Херсонську агломерацію.

У Херсонській області утворилося своєрідне сузір'я малих міст, які виникли і розвиваються на базі Каховського гідротехнічного комплексу (Каховка, Нова Каховка, Таврійськ, Берислав). Це сузір'я міських поселень на регіональному рівні можуть претендувати на місцевого значення мікроагломерацію. Загальна чисельність населення зазначених міст на 2001 р. (рік останнього перепису населення) становила 117,9 тис. осіб, на 2015 р. - 107,5 тис. осіб [4]. Це локальне міське утворення відіграє позитивну роль як в економіці області загалом, так і у сфері обслуговування населення. Тут функціонують важливі галузі машинобудування – заводи гідротехнічних металоконструкцій, залізобетонних конструкцій, електрозварювального обладнання, електромеханічний, меблева фабрика та ін. Проте, найзначніше місто даної мікроагломерації – Нова Каховка – в останні роки значно втратило у людності (його чисельність зменшилася з 52,6 тис. осіб у 2001 р. до 46,9 тис. осіб – у 2015 р.) і тим самим перейшло до розряду малих міст.

Отже, Херсонська область має всі риси типового слабоурбанізованого регіону за критеріями щільності міського населення і міських поселень, зосередженістю населення переважно в обласному центрі і подальшого його стягування. Починаючи з 1990-х років в Україні та, зокрема, у Херсонській області, спостерігалось природне скорочення населення, що обумовлено різними соціально-економічними причинами. При цьому загальнодержавний та обласний рівень урбанізації підвищувався, що пояснюється наявністю внутрішніх міграційних процесів. Міське розселення населення Херсонської області є досить нерівномірним. Як бачимо, в даному регіоні сформувалися

всього два потужних центри (м. Херсон, м. Нова Каховка), які пришвидшують міграційний рух із сільських територій та невеликих міських населених пунктів із обмеженим потенціалом розвитку, що у перспективі може призвести до посилення моноцентричного розвитку регіону і обезлюднення сільської місцевості. Можна стверджувати, що баланс у розвитку міського і сільського розселення може існувати тривалий час – до тих пір, поки демографічні ресурси сільської місцевості достатні для забезпечення зростання міст без порушень мережі сільського розселення [2]. Однак, може настати момент, коли демографічний потенціал сільської місцевості виявиться недостатнім для забезпечення подальшої еволюції розселення. Настання цього моменту і тривалість періоду автономного розвитку систем розселення залежать від темпів зростання міст і рівня природного відтворення населення.

Список використаних джерел

1. Банк даних Державної служби статистики [Електронний ресурс]. Режим доступу:<http://database.ukrcensus.gov.ua/MULT/Dialog/statfile.asp?lang=1>. – Назва з екрану.
2. Проблемы современной урбанизации: [сб. научных трудов]. –М.: Московский филиал Географического общества СССР, 1985. – С.17-19.
3. Регіональне розселення в Україні: стан і прогноз / Доценко А.І., Зінич В.Т., Великохатко О.Т. та ін.. – К.: РВПС України НАН України, Видавництво «Фенікс», 2007. – 376 с.
4. Статистичний щорічник Херсонської області за 2015 рік: стат.зб. / Держкомстат України, Гол. упр. стат. У Херсон. обл.; за ред.. В.А. Вознюка; відп. За вип. Т.В. Покидько.- Херсон: Гол. упр. стат. У Херсон. обл., 2016. – 497 с.